

als prioritaire soort is opgenomen in het Natuurbeleidsplan. Blijkbaar laat de overheid zelfs anno 1994 nog bewust of onbewust hogere diersoorten in Nederland uitsterven. Als tegenargument op deze stelling kan worden aangevoerd dat de meeste amfibieën (ook de Knoflookpad) kunnen worden aangemerkt als opportunisten die vrij snel weer geschikte biotopen kunnen bezetten. Verder onderzoek zal dan evenwel moeten aantonen dat de soorten er nog zijn en dat potentiële leefgebieden niet lang verstoken blijven van de eisen die de soorten aan hun biotoop stellen.

DANKWOORD

Ik wil Wouter en Steven Jansen hartelijk danken voor hun medewerking bij het veldwerk. Steven wordt daarnaast speciaal bedankt voor het vervaardigen van het overzichtskaartje en het beschikbaar stellen van de dia van de Jagerspoel. Dankzij de waarnemingen van de leden van de Herpetologische Studiegroep is het mogelijk geweest om een goed inzicht te krijgen in de verspreiding van de Knoflookpad. Het belang van het blijvend verzamelen en doorgeven van gegevens is hiermee wederom aangetoond.

SUMMARY

THE SPADE-FOOT TOAD IN CENTRAL LIMBURG OVER THE YEAR 1993: TAKING STOCK OF A NEARLY EXTINCT SPECIES?

During the spring of 1993, a field survey was undertaken to establish the current distri-

bution of the Spade-foot Toad (*Pelobates fuscus Laurenti*) in the central region of the Dutch province of Limburg. Distribution maps for the period 1980-1990 show that the 'Meinweg' and 'Roerdal' areas were the most important Limburg biotopes for these animals in the 1980s.

The inventory revealed a dramatic decline of the population in the Meinweg area, due to acidification and the drying out of spawning waters. The animal was no longer found in the valley of the river Roer. It was assumed that its "extinction" here was the result of the poor condition of the land habitats (due to intensive agricultural techniques) and to an explosive development of water plants, leading to overshadowed and shallow waters.

The Spade-foot Toad must now be regarded as the most seriously threatened amphibian species in the province. Only adequate management, including restoration of land and water habitats, could prevent total extinction of the species in this area. It may be necessary to collect eggs from acidified fens and move them to more suitable biotopes in other areas.

LITERATUUR

BERGMANS, W. & A. ZUIDERWIJK, 1986. Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun bedreiging. Vijfde herpetogeografisch verslag. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Nederlandse Vereniging voor Herpetologie en Terrariumkunde "Lacerta"; Hoogwoud. COELEN, J.E.M. VAN DER (RED.), 1992. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Stichting RAVON;

Maastricht, Nijmegen.

FRIGGE, P., V. KOBUSSEN, K. MUSTERS & G. VAN WERSCH, 1978. Inventarisatie herpetofauna Meinweggebied. Verslag 141. Zoologisch Laboratorium, afdeling Dieroecologie, Katholieke Universiteit Nijmegen.

GELDER, J.J. VAN & H.C.M. HOEDEMAEKERS, 1971. Sound activity and migration during the breeding period of *Rana temporaria* L., *Rana arvalis* Nilsson, *Pelobates fuscus* Laur. and *Rana esculenta* L., *Journal of Animal Ecology* 40: 559-568.

JANSEN, S. & W. JANSEN, 1991. Amfibieën-onderzoek in de Wolfspoel (Meinweg, Midden-Limburg). *Natuurhistorisch Maanblad* 80: 143-148.

JANSEN, W. & S. JANSEN, 1993. Herstel van een heide-terrein in de gemeente Roerdalen. De natuurwaarden en het toekomstige beheer van de Driestruik. *Natuurhistorisch Maanblad* 82: 109-115.

LENDERS, A.J.W., 1978. Herpetologische waarnemingen in het Roerdal 1976-1978. Privé-uitgave, Melick.

LENDERS, A.J.W., 1980. Amfibieënsterfte t.g.v. het verkeer in het natuurreservaat Meinweg, voorjaar 1979. Privé-uitgave, Melick.

LENDERS, A.J.W., 1982. De Meinweg. Een inventarisatie van hogere plant- en diersoorten in het Vogelreservaat en omgeving. Heemkundevereniging Roerstreek, St. Odiliënberg.

LENDERS, A.J.W., 1984. Het voorkomen van de Knoflookpad (*Pelobates fuscus* (Laurenti)) in relatie met de zuurgraad van het voortplantingswater. *Natuurhistorisch Maanblad* 73: 30-35.

LENDERS, A.J.W., 1989. De invloed van verzuring en eutrofiëring in een ven op vier soorten watersalamanders. *De Levende Natuur* 90: 79-84.

LENDERS, A.J.W., 1992a. Evaluatie van een poelenproject bij Vlodrop-Station. *Natuurhistorisch Maanblad* 81: 51-60.

LENDERS, A.J.W., 1992b. Een herpetologische visie op beheer en inrichting van het Meinweggebied. *Natuurhistorisch Maanblad* 81: 183-196.

LEUVEN, R.S.E.W., C. DEN HARTOG, M.M.C. CHRISTIAANS & W.H.C. HEILIGERS, 1986. Effects of water acidification on the distribution patterns and the reproductive success of amphibians. *Experientia* 42: 495-503.

MUNCKHOF, P.J.J. VAN DEN & W. BOSMAN, 1992. Knoflookpad. In: J.E.M. van der Coelen (red.). Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg: 118-126. *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg*, Stichting RAVON; Maastricht, Nijmegen.

NÖLLERT, A., 1984. Die Knoblauchkröte. A. Ziemsen Verlag: Wittenberg Lutherstadt.

KORTE MEDEDELINGEN

OPROEP: WAARNEMINGEN BEEKPRIK

Een van de merkwaardigste beekvissen is de Beekprik. Hij ziet er uit als een klein palinkje met een lengte van 10 tot 15 cm, zeven kieuwopeningen aan weerszijden en een ronde zuigmond. De larven van de Beekprik leven verscheidene jaren in de modder van beekbodems. Eenmaal volwassen leeft het dier nog slechts enkele weken. Dan paait hij op ondiepe, zonnige plaatsen met een grindige bodem. De paaitijd is afhankelijk van het weer, maar valt meestal in mei.

Na de paaitijd sterven de volwassen dieren. Het waarnemen van deze vissen is min of meer beperkt tot de paaitijd. In de overige maanden kan men soms per toeval larven uit de modder scheppen. Omdat de inventarisatieperiode van deze soort zo kort is en de Vissenwerkgroep toch een beeld wil krijgen van de verspreiding van deze soort, is het zaak gericht te kijken. Het vermoeden leeft, dat deze vissoort in de Limburgse beken sterk achteruit gegaan is: hierover willen wij proberen meer zekerheid te krijgen. Vandaar het verzoek om waarnemingen, oud of recent, met precieze opgave van de vind-



Beekprik (*Lampetra planeri*)
(tekening: J. Hermans).

plaats (naam beek en Amersfoort-coördinaat) aan de Vissenwerkgroep te melden. Graag uw reacties in de maand april, zodat wij nog dit jaar op de bewuste plaats kunnen monstern.

Zendt uw waarneming naar: Vissenwerkgroep Natuurhistorisch Genootschap, Reinier Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond. Telefoon 04750-24281.

Reinier Akkermans

RAVON-WEEKEND

Het Hemelvaartweekend (11-15 mei 1994) staat traditioneel in het teken van een uitgebreide inventarisatie van reptielen, amfibieën en vissen. Dit jaar hebben de Herpetologische Studiegroep Limburg en de Vissenwerkgroep Limburg het voortouw genomen. Dit betekent dat het RAVON-weekend voor de tweede keer in onze provincie zal plaatsvinden. Het eerste Limburgse weekend (in 1987) werd vooral doorgebracht in de Voerstreek, zodat een tweede bezoek alleszins gerechtvaardigd lijkt, met een echt Nederlands Limburgs programma. Overigens staat het weekend open voor alle belangstellenden! Hoewel het programma nog niet helemaal vaststaat, kan ik verzekeren dat het een zeer bijzonder weekend zal worden. We bezoeken in ieder geval de drie Nationale Parken: de Hamert, de Groote Peel en de Meinweg. Daarnaast worden natuurgebieden bezocht waarvan herpetologisch nog weinig bekend is: de Beegderheide, de Krang, het Sarsven en de Banen, de Wellsche Heide, de Ravenvenen en zo mogelijk nog andere locaties. Ook zal een aantal nieuw aangelegde poelen worden bemonsterd. De nadruk ligt dus op Noord- en Midden-Limburg, veelal onbekend maar daarom niet minder geliefd. Er wordt een parallelprogramma opgesteld voor de vissenliefhebbers. De Vissenwerkgroep Limburg is thans bezig met een project om alle Limburgse beken te bemonsteren. Dit moet uitmonden in een vissenatlas die in 1997 zal verschijnen. Van beekvisserij is de verspreiding nog slecht bekend. Hier is dus zeker nog eer te behalen. Alle deelnemers zullen vrij kunnen kiezen uit het aanbod en naar eigen inzicht kunnen switchen tussen herpetofauna en vissen.

Voor het eerst zal ook aandacht worden gevraagd voor bijvangsten en overige waarnemingen aan flora en fauna. In de praktijk is gebleken dat herpetologen en ichthyologen enorm veelzijdig zijn. Daarvan willen met name de andere studiegroepen van het Genootschap gebruik maken. Hoewel het geen verplichting is, is het interessant en leerzaam om ook waarnemingen van planten, vogels, zoogdieren, vlinders, sprinkhanen, kevers en dergelijke in het veld te noteren.

Als uitvalsbasis tijdens het weekend dient het PIOV te Baexem. De locatie is per treintaxi te bereiken vanaf het station te Roermond. In het PIOV kunnen we beschikken over alle accommodaties. We worden ondergebracht in één- of tweepersoonskamers (nachtrust is

dus verzekerd). Tevens kunnen we gebruik maken van een presentatieruimte. Waarschijnlijk wordt één avond gecombineerd met een reguliere vergadering en lezing van de Herpetologische Studiegroep Limburg. Voor de liefhebbers staat een bar ter beschikking met een keur aan Belgische en Nederlandse bieren. We zijn verzekerd van volpension, ervan uitgaande dat het 's morgens klaargemaakte lunchpakket in het veld geconsumeerd zal worden.

Om inzicht te krijgen in het aantal deelnemers zal men zich vóór 17 april dienen op te geven. Omdat er nu al grote belangstelling voor dit weekend bestaat is het verstandig om dit zo snel mogelijk te doen. De capaciteit is berekend op 50 personen. Voor het gehele weekend (nogmaals: volpension) vragen we een eigen bijdrage van f 125,-. Wanneer er een provinciale subsidie wordt toegekend, bestaat de mogelijkheid tot f 25,- restitutie.

Opgave is schriftelijk mogelijk bij Ton Lenders, Groenstraat 106, 6074 EL Melick. Vermeld hierbij je naam, adres en datum van aankomst (11 mei 's avonds of 12 mei 's ochtends). Het verschuldigde bedrag van f 125,- dient vóór 17 april te worden gestort op postgiro 1036366 ten name van het Natuurhistorisch Genootschap te Maastricht, onder vermelding van RAVON-weekend 1994. Het volledige programma en andere wetenswaardigheden worden dan per omgaande toegestuurd.

A. Lenders

WASBEER PLUNDERT NESTKASTEN

In het Rimburgerbos, een hellingbos in het Wormdal, hangen sinds 15 jaar 200 houtbetonnen nestkasten. Deze kasten hangen verspreid over het bos op een hoogte van ongeveer 3 m en staan in het broedvogelseizoen onder controle van de vogelwerkgroep van het IVN Ubach over Worms. Een gedeelte van de kasten is in zomer en herfst in gebruik bij vleermuizen. Vanaf eind mei 1993 zijn nestkasten gevonden, waarvan de deksels en resten van afgebeten veren van Kool- en Pimpelmezen op de grond lagen. Van 25 mezen zijn enkel nog de veren gevonden.

Grotere zoogdieren in dit gebied, die in bomen kunnen klimmen, zijn Boom- en Steenmarter, Wasbeer en Wasbeerhond (zie o.a.

NIETHAMMER & KRAPP, 1993). Boom- en Steenmarter kunnen nestkasten leeghalen via de invliegopening met een diameter van ten minste 2,8 cm. Vastgeklemd deksels optillen is voor hen niet mogelijk en nodig. De breedte van de voorpoot van de Wasbeerhond bedraagt 5 tot 6 cm, van de Boommarter en de Wasbeer 3,5 cm en van de Steenmarter 3,0 cm. Inventarisatie in juni ter plaatse naar de aanwezigheid van boombeklimmende zoogdieren wees nabij een poeltje aan de rand van het bos onmiddellijk op een mogelijke dader: Wasbeer. Verdere specifieke wroetsporen nabij een camping, in het bos en in de buurt van de bomen met geopende nestkasten en zoolafdrukken bevestigden de aanwezigheid van een Wasbeer. Sporen van de andere genoemde zoogdieren zijn toen niet gevonden. In Rimburch en in Waubach zijn verse sporen van Steenmarters aangetroffen. Uiteindelijk zijn 39 nestkasten geopend en leeggehaald, 29 maal in eik, 5 maal in berk, 2 maal in wilde kers, 2 maal in oude Beuk en 1 maal in Es. Alle bomen, ook de oude Beuken, hadden een ruwere schors. Op de stam van sommige bomen waren krassporen aanwezig van een zoogdier. Haren op meer dan 1,5 m hoogte op de schors, de afstand tussen de nagels en de breedte van de krassen wezen telkens op Wasbeer. Haren en krassporen van marters zijn niet gevonden. Van de Wasbeer is bekend, dat deze zich kan specialiseren op plundering van nestkasten (zie bijvoorbeeld LAGONI-HANSEN, 1981). In de zomer en de herfst van 1993 is de Wasbeer herhaaldelijk in en rond het bos gespoord. Bij navraag bleek dat zulk een beest eerder bij een schuur met pluimvee in Rimburch gezien is. Verdwijnen van pluimvee ter plaatse is telkens de Vos ten laste gelegd zonder dat deze alombekende aanwezig bleek.

In de herfst zijn in de prikkeldraad rond een fruitplantage naast het bos met de geplunderde nestkasten haren van Steenmarter en Wasbeerhond gevonden. Haren, uitwerpselen, wroetsporen en zoolafdrukken van de laatste zijn daarna op meerdere plaatsen vlak voor het begin van een vorstperiode gevonden in een nabijgelegen bosgedeelte met een voor hem geschikt biotoop en in het aansluitend agrarisch gebied.

De grote afwezigheid in dit gebied bij inventarisaties tijdens het leegroven van de nestkasten waren de grotere inheemse zoogdieren Das en Vos. De voor hun hier uitermate geschikte biotopen zijn door de moeilijk bejaagbare, voornamelijk nachtactieve en over veel

grotere klimcapaciteiten beschikkende nieuwkomers bezet. Van beide was bekend dat deze reeds in de buurt aanwezig waren. De Wasbeerhond op 5 km afstand (VERGOOSSEN & BACKBIER, 1993) en de Wasbeer met een worp in 1992 op 4 km van de huidige vindplaats. De Wasbeerhond wordt verdacht van het verdringen van Vossen uit hun leefgebieden. Om mogelijke predatie van dieren in nestkas-

ten in de toekomst minder gemakkelijk te maken is geadviseerd (en inmiddels uitgevoerd) deksels met draad op nestkasten vast te klemmen of de kasten te verplaatsen naar bomen met een gladde schors, met name naar jongere Beuk en Haagbeuk. Een andere mogelijkheid is deksel en rand van de nestkasten te doorboren en het deksel vervolgens met een metalen pen vast te maken aan de nestkast.

LITERATUUR

LAGONI-HANSEN, A., 1981. Der Waschbär. Verlag Dieter Hoffmann, Mainz.

NIETHAMMER, J. & F. KRAPP, 1993. Handbuch der Säugetiere Europas. Band 5, Raubsäuger - Carnivora (Fissipedia), Teil I: Canidae, Ursidae, Procyonidae, Mustelidae I. AULA-Verlag, Wiesbaden.

VERGOOSSEN, W. & L. BACKBIER, 1993. Waarnemingen van de Wasbeerhond in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 82 (2): 36-41.

J. Pöschkens & L. Backbier
Zoogdierenwerkgroep

BOEKBESPREKINGEN

DE HORIZON IS VERDER

JAN VAN GELDEREN, 1993. Met foto's van de auteur en een voorwoord van Pieter Winsemius, voorzitter van Natuurmonumenten. Uitgeverij Schuyt & Co, Haarlem 1993. 160 blz., prijs f 27,50. ISBN 90-6097-339-9.

Als je een titel van een boek leest, waardoor je aan het denken wordt gezet, blijf je toch even stilstaan bij de betekenis ervan. Je zou hier de titel zo kunnen interpreteren, dat jouw horizon van natuurkennis als het ware steeds verlegd wordt. Die indruk krijg je tenminste bij het lezen van de natuurimpressies die Jan van Gelderen, o.a. bekend van zijn wekelijkse "natuur-in-een-notedop" stukjes in het Algemeen Dagblad en schrijver van enkele vogelboeken, hier treffend schildert.

Hij laat de lezer kennismaken met onder meer gloeiend hete duinen, vrieskoude oerbossen, stille wandelweggetjes, eindeloze watervlaktes en zoemende moerassen. Steeds staat de verwondering van de mens over de natuur voorop. Aan de hand van een reis door alle jaargetijden, waarbij hij begint in de maand september en het jaar daarop er ook weer eindigt, legt hij een behoorlijk deel van de bewegende natuur, dus niet de gedragsloze plantenwereld onder de loupe. Daarbij beperkt hij zich niet alleen tot onze landsgrenzen, maar dringt zelfs door tot diep in Polen waar hij op zoek gaat met een kenner, een 74-jarige oud-bosbouwer naar de bosbizon of Wisent, waarbij hij op een meesterlijke manier bij de neus genomen wordt door hun "verdwintruc". Of wanneer hij "onze" Veldleeuwergoed vergelijkt met zijn Poolse evenknie in een weilandje waar nog van pure stilte te genieten valt. Vogels komen het meeste aan bod in deze verhalenbundel en verder duiken er ook nog onder andere zeehonden, spinnen, bijen, zweefvliegen, schaatsenrijders en krabben in uiteenlopende hoedanigheden op.

De meestal korte verhalen gaan hier vaak verder dan alleen maar een gedragsportret van een dier.

Zoals een goed journalist betaamt zijn ze ook nog eens informatief, zodat er nog aardig wat nieuws onder de zon is voor de niet zo ingewijde liefhebbers, hoewel ik denk dat er hier en daar voor fanatiekelingen ook nog het een en ander te verhapstukken valt.

Het is een zeer lezenswaardig verhalenboek geworden, waarbij de bewerkte reportages voor de krant geen afbreuk aan de uitstralingskracht van het geheel doen. Dat je met telegramstijl hoge ogen kunt scoren heeft Pedro Rademacher iedere keer opnieuw bewezen met zijn natuurbijdragen in De Limburger. De mooiste, boeiendste verhalen uit dit boek voor mij waren: De moeilijkste draad, De heilige koe, Er komt een haan jullie kant op, Harde kaken, Nakomertje, Fred en Hoe edel is het hert. Er is voor elk wat wils. Kortom een natuurbeleving waarbij je niet zelf hoeft te lijden onder een verzengende zon of een nijldieprieuskou en toch uren onder de pannen bent.

R. Steverink

DE NEDERLANDSE BLADMOSSEN

TOUW, A. & W. RUBERS. Stichting Uitgeverij KNNV. Natuurhistorische Bibliotheek nr. 50. 532 blz., geïllustreerd (verspreidingskaartjes en enkele tekeningen). ISBN 90-5011-027-4.

Met het verschijnen van "De Nederlandse Bladmossen", geschreven door A. Touw en W. Rubers, is een periode uit de geschiedenis van het onderzoek aan mossen in Nederland afgesloten. Dat was het tijdperk dat alleen de universitair gevormde specialist toegang had tot de wereld van de mossen. In dat tijdperk was immers de studie van deze groep van plantesoorten voorbehouden aan een select groepje academici, die dank zij hun binding met universitaire diensten en apparatuur zich hiermee in hun ivoren toren konden bezig houden. Vanaf nu kunnen geïnteresseerde leken dat ook.

Dit "democratiseringsproces" in de wetenschap begon eerder: al in 1966 verscheen de (platen) "Atlas der Nederlandse Bladmossen" die na enige herdrukken vervangen werd door een "Nieuwe Atlas van de Nederlandse Bladmossen". In 1980 verscheen, eveneens getekend door Landwehr, de (platen) "Atlas van de Nederlandse Levermossen". Kort daarna, in 1982, het determinatiewerk "Beknopte flora van de Nederlandse Blad- en Levermossen", dat in nauwe samenwerking met de beide platenatlassen ontstond. Een verspreidingsatlas ontbrak nog en daarin voorziet "De Nederlandse Bladmossen". Overigens is dit kloek boekwerk van zo'n 532 pagina's tekst in kleine druk, méér dan alleen een verspreidingsatlas. Het bevat eveneens determinatietabellen en verwijst, bij de bespreking van elke soort, tevens naar illustraties van de betreffende soort, vermeldt diens areaal, voorkomen in Nederland, oecologie, fertiliteit en literatuur. Kortom, een standaardwerk dat nu eens niet geschreven is voor dat handjevol academici maar voor een groter publiek dat nu, "gewapend" met bovengenoemde handboeken en voorzien van een loupe die 10-20 keer vergroot (een omgekeerde verrekijker kan zelfs als zodanig gebruikt worden), ook van deze buitengewoon vormenrijke en oecologisch interessante groep van groene sporeplanten kunnen kennis maken en daarvan kunnen genieten.

Het is niet toevallig dat de bovengenoemde serie handboeken (mede) uitgegeven is door de KNNV te Utrecht en aldaar ook (met korting) verkocht wordt. De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging is een organisatie die, net als het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, een grote bijdrage levert aan het hierboven genoemd "democratiseringsproces" wat betreft de kennis van de natuur.

Dat dit zoden aan de dijk zet moge blijken o.a. uit het feit dat onlangs binnen ons Genootschap een Mossenstudiegroep werd opgericht....

Henk Hillegers